

FIİLÎ BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE BULGARİSTAN EMARETİ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN TUTUMU (1878- 1908)*

Ali ARSLAN**
Bülent YILDIRIM***

ÖZET

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda Osmanlı Devleti, nüfusunun en az yarısını Müslüman Türk unsurun oluşturduğu Bulgaristan topraklarını kaybetmiştir. Bulgar milliyetçilerinin hayallerini büyük oranda karşılayan Ayastefanos Antlaşması diğer büyük devletler tarafından kabul görmemiştir. Başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa Devletleri, Rusya'nın bölgede üstünlük sağlaması sebebiyle Berlin'de yeni bir Anlaşma yapılmasını sağlamışlar ve Berlin Anlaşması ile de sınırları daraltılmış bir özerk Bulgar Prensiği kurulmuş; Balkan Dağları'nın güneyinde ise Osmanlı Devleti'ne bağlı Doğu Rumeli Vilayeti oluşturulmuştur. Bulgar Prensi ve oluşturulduğu günden itibaren Bulgaristan Emareti fiilen bağımsız bir şekilde hareket etmiş, Avrupalı devletlerin baskısı sonucunda Osmanlı Devleti de bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Özellikle Doğu Rumeli Vilayetinin 1885'te Bulgaristan tarafından ilhakına ve sonrasında başlayan Bulgar-Sırp savaşına müdahalesiz kalan Osmanlı Devleti'nin itibarı sarsılmıştır. Bunların dışında özellikle 1888 yılından itibaren Bulgar Prensi Ferdinand döneminde başta İngiltere olmak üzere Almanya, Fransa, İtalya gibi pek çok Avrupa ülkesiyle gümrük vergileri konusunda anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmalar ekonomik olarak Sofya'ya önemli bir getiri sağlamasa da, Bulgaristan Emareti'nin uluslararası alanda tam bağımsız ve tanınmış bir devlet gibi muamele görmesine yol açmıştır.

---

*Kültürlerarası Kavşakta Bulgaristan ve Türkiye Uluslararası Dil ve Tarih Edebiyat Sempozyumu-II (4-6 Ekim 2012 A.Ü. DTCF. Ankara) sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

**Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

***Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Bulgaristan Emareti, Berlin Antlaşması, Doğu Rumeli Vilayeti, Makedonya

THE BULGARIAN PRINCIPALITY AND THE ATTITUDE OF THE OTTOMAN STATE DURING THE INDEPENDENCE PROCESS

ABSTRACT

The Ottoman State lost the Bulgarian territory, at the end of the Russo-Turkish war of 1877-1878. The population of the territory at least half was Muslim Turk. The Treaty of San Stefano which represented the great part of the desires of the Bulgarian nationalists was not accepted by the great states. Because Russia maintained superiority in the region, other European states, England in particular, facilitated the implementation of a new treaty in Berlin, and the Treaty of Berlin not only an autonomous Bulgarian Principality with restricted borders was established but also in the south of the Balkan range mountains, an Eastern Rumeli province under the rule of the Ottoman State was constructed. The chieftainship of Bulgaria and the Prince of Bulgaria acted as an officially independent country since their establishment, and as a result of the pressure of European countries, the Ottoman State had to accept this situation. Especially during the Bulgarian-Serbian War which broke out with the annexation of the East Rumelian province by Bulgaria in 1885, the Ottomans were unable to intervene. It damaged the Ottoman State's prestige. Furthermore, especially since 1888, during the sovereign of Prince Ferdinand with many European countries - Germany, France, Italy and England in particular, negotiations about tariffs were made. Although these negotiations did not provide Sofia with a significant economical profit, it resulted in the chieftainship of Bulgaria's being treated as an entirely independent and recognized country.

Key Words: Principality of Bulgaria, The Ottoman State, Treaty of Berlin, Province of Eastern Rumelia, Macedonia

1. GİRİŞ

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Ruslar, Osmanlı kuvvetlerini mağlup ederek batıda İstanbul yakınlarına, Yeşilköy'e kadar gelmişler, doğuda ise Ermenilerin de meskûn olduğu bölgelerin bir kısmını ele geçirmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin ağır şartlar ihtiva eden bir antlaşma yapmaktan başka çaresi kalmamıştı. 3 Mart 1878 günü General İgnatıyev'in Osmanlı Hariciye Nazırı Saffet Paşa'ya dikte ettirdiği¹ Ayastefanos

¹ Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Osmanlı Ermenileri (1856-1880)*, Bilgi Yay., Ankara 1986, s. 22.

Antlaşması, Bulgar milliyetçilerinin hayallerinin büyük bir bölümünü karşılıyordu. Antlaşmanın 6. 7. 8. 9. 10. ve 11. maddeleri Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak kurulacak olan Bulgaristan Prenslığı'nin² idare şekli, sınırları ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri ile ilgilidir. Antlaşmanın 6. maddesinde kurulacak olan Bulgar Prenslığı'nin sınırları ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir³. Buna göre Tuna Nehri'nden Rodop Dağları'na kadar, Karadeniz'den bugünkü Makedonya Cumhuriyeti'nin sınırlarının tamamını kapsayan Morava, Vardar Vadileri'ne doğru uzanan ve Ege Denizi kıyısında Ustruma Nehri'nden Selanik dahil sahil şeridi ile iç kısımda Manastır ve Ohri'ye boyunca topraklar Bulgaristan sınırlarını oluşturacaktı⁴.

² Osmanlı Devleti'nde Bulgaristan Prenslığı'nin resmi adı, prenslik ile aynı anlama gelen "Bulgaristan Emareti" şeklinde kullanılmıştır.

³ Ayastefanos Antlaşmasının 6. Maddesine göre Bulgaristan hududu şu şekilde olacaktır; "Sırbistan'ın hudud-u cedidesinden ayrılarak (Karadağ) denilen silsile-i cibale değin (Ivranya) kazasının hudud-u garbiyesi boyunca gidecek ve garp tarafına çevrildiğinde (Kumanova) ve (Koçana) ve (Kalkandelen) kazalarının hudud-u garbiyesi boyunca (Korab) dağına kadar ve oradan (Velezçiça) Çayı üzerinden bunun (Karadirina) nehri ile telâki eylediği noktaya kadar gidecektir. (Drina)'dan ve badehu(Ohri) kazasının (Lina) Dağı'na doğru olan hudud-u garbiyesinden cenuba doğru yürüyüb (Görice) ve (Istarova) kazalarının (Gramos) dağına kadar giden hudud-ı garbiyesi boyunca gidecek ve andan sonra (Kesriye) gölünden (Mogleniça) yani (Karaçaova) çayına varacak ve bu çayın hattı ceryanı üzerinde gitdikten ve (Yenice)'nin cenup tarafından (Vardar Yenicesi)'ni geçtikten sonra (Vardar) mansıbından ve (Galiko)'dan (Parga) ve (Sarayköy) nam karyelere doğru ve oradan (Beşik) Gölü'nün ortasından (Ştruma) ve (Karasu) çaylarının mansıbına gidecek ve sahil-i deryadan (Burugöl)'e ve daha ötede şimal-i garbi istikametince(Rodob) silsile-i cibalinden (Çaltepe) dağına kadar gidecek ve (Karabalkan)'dan (Kuruşova) dağına kadar ve (Eşekkulağı) ve (Çepelyon) ve (Karakolas) ve (Işıklar) dağlarından (Arda) suyuna kadar gidecek ve yine Bulgaristan hududu ve oradan (Çirmen) şehri istikametince tahdid olunarak ve (Edirne) şehrini cenubunda bırakarak (Söğüdü) ve(Karahamza) ve (Arnavudköyü) ve (Akarcı) ve (İsterci) köylerinden (Tekederesi)'ne ve (Çorlu) deresi boyunca (Lüleburgaz)'ın oradan (Sıçandere) tariki ile (Sergen) köyüne kadar gidecek ve tepelerden doğruca (Hâkimtabya)'sına doğru gidüb orada Karadeniz'e müntehi olacaktır ve sahil-i deryadan (Mangalya) kurbinde ayrılıb ve (Tulça) Sancağı'nın hudud-u cenubiyesi boyunca gidüb (Rasova) üzerinden Tuna'ya müntehi olacaktır" (Mu'âhedât Mecmu'ası, C. IV, Ceride-i Askeriye Matbaası, Dersaadet 1298, s. 188-189).

⁴ R. J. Crampton, *Bulgaristan Tarihi*, (Çev. Nuray Ekici) Jeopolitika Yay., İstanbul 2007, s. 70.

Ancak Berlin Antlaşması, Ayastefanos Anlaşmasıyla kurulan büyük Bulgaristan'ın sınırlarının Osmanlı Devleti lehine değiştirmiştir. Bu Antlaşma, Ayastefanos Antlaşması ile kurulan büyük Bulgaristan, İngiltere ve Avusturya Macaristan İmparatorluğunun kaygıları giderilecek şekilde parçalara bölünmüştür. Bir prenslik şeklinde yapılandırılan Bulgaristan, Tuna Nehri ve Balkan Dağları arasında kalan küçük bir alanla sınırlanmıştır. Balkan Dağları ve Rodoplar arasında kalan bölge, Doğu Rumeli Vilayeti⁵ adı altında Osmanlı Devleti'ne bağlı otonom bir eyalet olarak düzenlenmiştir. Makedonya ise reform yapılmak kaydıyla Osmanlı Devleti'nin idaresine bırakılmıştır⁶. Böylece, Ayastefanos Antlaşması ile kurulan 163.965 km²'lik büyük Bulgaristan Berlin Antlaşması ile üç parçaya ayrılmıştır. Osmanlı Devleti'ne vergi veren ve bağımsız olarak idare edilen Bulgaristan Prenslığı'ne 63.972 km²'lik bir alan bırakılmış, güneydeki 32.594 km²'lik alan ise Doğu Rumeli Eyaleti adı altında özerk bir vilayet olarak Osmanlı Devleti'ne verilmiş, geriye kalan 67.399 km²'lik Makedonya bölgesi ise doğrudan Osmanlı yönetimine terk edilmiştir⁷.

Berlin Antlaşmasının ilk on iki maddesi Bulgaristan Emareti'nin sınırları, yönetim biçimi ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri ile alakalıdır. I. maddeye göre "Bulgaristan zat-ı hazret-i padişahinin tabiiyeti tahtında ve vergi verir bir emaret idilmiştir bir Hıristiyan hükümeti ve bir milli askeri olacaktır"⁸. İkinci maddede ayrıntılı olarak emaretin sınırları belirlenmiş, üçüncü maddede halk tarafından serbestçe seçilecek Bulgar Prensinin büyük devletlerin muvafakati ile Bâbıâli'den tasdik olunacağı ve ayrıca Avrupa düvel-i muazzamasının hanedanları arasından hiçbirisinin Bulgaristan Prenslığıne intihab edilemeyeceği hususları yer almaktaydı. Beşinci maddede din ve mezhep ayrımı yapılmadan herkesin eşit şartlara sahip olacağı belirtilmektedir. Altıncı ve yedinci maddeler anlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren 9 ay süreyle bir Rusya komiseri vasıtasıyla Bulgaristan'ın geçici olarak idare edilmesiyle ilgilidir. Sekizinci madde Osmanlı Devleti'nin üçüncü ülkelerle imzalamış olduğu ticari ve diğer anlaşmaların Emarete de aynı şekilde geçerli olmasıyla ilgilidir:

⁵ Doğu Rumeli Vilayeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti*, TTK Yay., Ankara 1992.

⁶ R. J. Crampton, *a.g.e.*, s. 170.

⁷ Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığı'na*, Kitabevi Yay., İstanbul 1996, s. 127-128.

⁸ Berlin Antlaşması 1. Madde, *Mu'âhedât Mecmu'ası*, C. V, Ceride-i Askerîye Matbaası, Dersaadet 1298, s. 113.

“*Düvel-i Ecnebiye ile Bâbîâlî beyninde akd olunub elyevm meriyülicra olan ticaret ve seyr-i sefayin muahedeleri ile bil cümle mukavele ve nizamnameler Bulgaristan Emareti'nde ibka olunmuştur. Anların ahkamınca hiçbir devlet hakkında muvafakat itmezden evvel bir güna tebdil ve tagayyür vuku bulamayacaktır. Emarat dahilinden geçen emtiadan Bulgaristan'da hiçbir transit resmi istifa olunmayacaktır bil cümle devletlerin tebea ve tüccarına orada müsavat-i kâmile üzre muamele edilecektir....*”⁹.

Berlin Anlaşmasının 12. maddesinde de Müslüman ve saireden emlak sahibi olup Emaretin haricinde ikamet edenlerin mal ve mülklerinin iltizam veya diğer yollarla işletilebilmesi ve muhafazası üzerine idi¹⁰.

Görüldüğü gibi Berlin Anlaşması ile Bulgaristan Emareti'nin statüsü belirlenmiş, açıkça Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle yapmış olduğu anlaşmaların burada da aynen geçerli olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla Bulgaristan Emareti'ne üçüncü ülkelerle ticari veya siyasî-askerî anlaşma yapma hakkı tanınmamıştır. Ayrıca Emaret sınırları dâhilinde kalan Müslümanlara ait mal ve mülklerin işletim hakkı kendilerine tanınmıştır. Yine burada yaşayan Müslüman Türklerin hukuku, herkesin din ve mezhep farkı gözetmeksizin eşit hakka sahip olacağı hükmü ile garanti altına alınmıştır. Ancak uygulamada Bulgaristan Emareti'nin kurulduğu günden itibaren Müslüman ve Türk nüfusa karşı baskılar hiç eksik olmamış ve bu nedenle savaştan sonraki uzun yıllar boyunca göç devam etmiştir¹¹.

2. BULGARİSTAN EMARETİ VE OSMANLI DEVLETİ ARASINDAKİ İLK BÜYÜK KRİZ, DOĞU RUMELİ'NİN İLHAKI

Berlin Anlaşmasının 13. maddesine göre Şarkî Rumeli Vilayeti siyasî ve askerî bakımdan doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlı olup, bir Hıristiyan vali tarafından mümtaz bir vilayet olarak idare edilecekti. 17. maddeye göre vali, Avrupa devletlerinin muvâfakati ve Bâb-ı Âli'nin tasdiki üzerine 5 sene için tayin edilecekti. 15. maddeye göre Osmanlı Devleti bu

⁹ Berlin Anlaşması 8. Madde, *Mu'âhedât Mecmu'ası*, C. V, s. 118.

¹⁰ *Mu'âhedât Mecmu'ası*, C. V, s. 119; Mahmud Celaleddin, *Mirat-ı Hakikat*, (Haz. İsmet Miroğlu) Berekât Yayınevi, İstanbul 1983, s. 688.

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, TTK. Yay., Ankara 1994, s. 122-154; Faruk Kocacık, “Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890), *Osmanlı Araştırmaları*, C. I, İstanbul 1980, s.137-190.

vilayetin karadan ve denizden muhafazası için hudut üzerinde istihkâmlar inşa ederek asker yerleştirebilecekti. Fakat bu askerlerin hudut noktalarına sevki esnasında Vilayet dâhilinde ikamet etmelerine izin verilmeyecekti. Vilayette asayiş, subayları Bâb-ı Âli tarafından tayin olunan ve vazife sahaları ahalinin mezhebi dikkate alınarak tespit edilen mahalli milis askerinin yardımı ile yerli jandarma tarafından sağlanacaktı¹².

Berlin Anlaşmasının 16. maddesine göre eğer Vilayet dâhili veya harici bir tehlikeye maruz kalacak olursa, vali Osmanlı askerini davet edebilecekti. Fakat Bâb-ı Âli, böyle bir müdahaleden önce, bu husustaki kararını sebepleri ile birlikte, İstanbul'daki yabancı devletlerin sefirlerine bildirecekti¹³.

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, Vilayete herhangi bir saldırı ya da ilhak girişimi durumunda müdahale hakkına sahipti. Ayrıca Vilayetin sınırlarında istihkâmlar oluşturup askerlerini de yerleştirebilecekti.

Bulgarlar Berlin Anlaşmasıyla sınırlarının daraltılmasından bir hayli rahatsız olmuşlar ve Ayastefanos Anlaşmasıyla vaad edilen büyük Bulgaristan'ı kurmayı kendilerine milli hedef tayin etmişlerdi.

Bulgaristan Berlin Anlaşmasından sonra Makedonya ve Doğu Rumeli'yi kendisine bağlamak hedefine yönelerek, Osmanlı Devletine karşı hasmane bir politika takip etmiştir. Eylül 1885'te Bulgar komitçileri Filibe'de gerçekleştirdikleri bir oldubitti ile Şarkî Rumeli Vilayeti'nin Valisi Gavril Paşa'yı tutuklamış ve Vilayetin Bulgaristan ile birleştiğini ilan etmişlerdi. Bu olayın hemen ardından Bulgar Prensî Alexander ordusu ile Doğu Rumeli'ye girerek kendisini Vilayetin Prensî ilan etmiştir.

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid, Rusya'nın 1885 yılı başında kendisine verdiği söz sebebiyle Bulgaristan üzerindeki etkisini kullanıp birleşmeye karşı çıkacağını umuyordu. Fakat Rusya bu girişimden hoşlanmasa da, Bulgarları karşısına almamak için müdahale etmedi. İngiltere de aynı sebepten bu işgali desteklemekteydi. Hatta Osmanlı ve Rus çevrelerinde darbenin bir İngiliz planı ve üç İmparator birliğini bozmaya yönelik bir girişim olduğu söylentileri mevcuttu¹⁴.

¹² *Mu'âhedât Mecmu'ası*, C. V, s. 120-125.

¹³ *Mu'âhedât Mecmu'ası*, C. V, s. 123; Mahmud Celaleddin, *Mirat-ı Hakikat*, s.690; Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilayeti*, s. 17.

¹⁴ Gül Tokay, "Osmanlı Bulgaristan İlişkileri 1878-1908" *Osmanlı*, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 320, 321.

Bulgarların bu cesur hareketi üzerine Rus Çarı Bulgaristan'da bulunan tüm subaylarını ve askerî danışmanlarını geri çekti. Tüm üst rütbeli subaylar Rus olduğu için Bulgar ordusunda yüzbaşından kıdemli subay kalmadı¹⁵.

Bütün Osmanlı kamuoyu ile diğer Balkan ülkeleri Osmanlı Devleti'nin Berlin Anlaşmasının 16. maddesi uyarınca müdahale edeceğini düşünüyordu. Fakat Osmanlı Devleti, askeri müdahalede bulunmayarak sorunu diplomatik yollarla çözebileceğini zannetti. Sultan, Sadrazam Said Paşa yerine bu makama İngiliz yanlısı olarak bilinen Kamil Paşa'yı getirmiş ve Almanya'nın önerisi ile Rusya'nın arabuluculuğu istemişti. Ancak diğer Avrupa Devletleri, Bulgaristan'ın Rus karşıtı tutumundan memnun olmuşlar ve işgalin kabullenilmesi yönünde bir tavır takınmışlardı¹⁶.

Ancak Balkanlardaki dengenin Bulgarlar lehine gelişmesinden rahatsız olan Sırbistan en büyük tepkiyi göstermiş ve Bulgaristan'a savaş ilan etmiştir. Ordularını Osmanlı sınırlarına yığan Bulgarlar hazırlıksız yakalanmış, ancak kısa sürede toparlanarak Sofya yakınlarındaki Slivnitsa'da iki gün süren savaşı kazanmışlardı. Hatta Bulgarlar'a Belgrad yolu açılmış, Avusturya Macaristan'ın diplomatik müdahalesi ile savaş sona ermiştir¹⁷.

Bu esnada Osmanlı yönetimi Sırbistan savaşı kazanacağını düşünerek beklemiş, hatta Sırbistan ile görüşmelerde bulunmuştur. Böylece Osmanlı Devleti kendisine bağlı konumda olan Bulgaristan Emareti'nin savaşını ve kendi toprağı Doğu Rumeli'nin ilhakını, Rusya ve Avusturya-Macaristan'dan daha az etkili bir şekilde izlemektedir.

Sonuçta Osmanlı Devleti bu ilhakı örtülü bir biçimde kabul etmek zorunda kalmıştır. 1 Ocak 1886'da yapılan Anlaşma ile Bulgar Prensi'nin aynı zamanda Doğu Rumeli Valisi olmasına karar verilmiştir. Her 5 yılda bir Prens, Osmanlı Padişahının ve büyük güçlerin yeniden onayıyla valiliğe devam edebilecekti¹⁸.

Bu gelişme Berlin Anlaşmasının Osmanlı Devleti aleyhine ihlal edilebileceğini göstermiş ve Sırbistan ve Yunanistan'ın tazminat ve toprak taleplerine yol açmıştır.

1887'de Bulgaristan Emareti hükümetinin başına Stambulov'un geçmesinden sonra Bulgarlar Osmanlı Devleti ile yakınlaşma aramış ve Makedonya'daki çete faaliyetlerine destek verilmeyeceği vaadinde

¹⁵ Crampton, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁶ Tokay, *a.g.m.*, s. 321

¹⁷ Crampton, *a.g.e.*, s. 86

¹⁸ Crampton, *a.g.e.*, s. 86; Tokay, *a.g.m.*, s. 321.

bulunmuşlardır. Buna karşılık II. Abdülhamid Ohri, Manastır, Üsküp'te Bulgar Kilisesine bağlı metropeller kurulmasına ve Eksarhist okulların sayısının artırılmasına izin vermiştir¹⁹.

Ancak Bulgarlar vaatlerinde durmamışlardır. Nitekim Doğu Rumeli'nin ilhakını başarıyla gerçekleştiren Bulgaristan, Makedonya üzerine yoğunlaşmış ve nüfuzunu artırma yollarına gitmiştir. 1903 İlinden isyanına kadar çok yoğun bir şekilde iki Bulgar-Makedon komitesini de desteklemiş ve yönlendirmiştir.

3. BULGARİSTAN EMARETİ'NİN OSMANLI DEVLETİ'NDEN BAĞIMSIZ ASKERİ SİYASİ VE EKONOMİK FAALİYETLERİ

Doğu Rumeli'nin ilhakını gerçekleştirmeyi başaran Prens Aleksander Battenberg yanlış politikalarıyla (hangi yanlış politikalar) kısa sürede ülkedeki desteğini kaybetmiş ve 1886'da yurtdışındayken askeri darbeyle hâkimiyeti sona ermiştir. 1 yıllık naiplik döneminden sonra Temmuz 1887'de Avusturya asıllı Ferdinand yeni Bulgar Prensi olarak göreve başlamıştır²⁰.

Özellikle 1888 yılından itibaren Prens Ferdinand döneminde başta İngiltere olmak üzere Almanya, Fransa, İtalya gibi pek çok Avrupa ülkesiyle gümrük vergileri konusunda anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmalar ekonomik olarak Sofya'ya önemli bir getiri sağlamasa da, Bulgaristan Emareti'nin uluslararası alanda tam bağımsız ve tanınmış bir devlet gibi muamele görmesine yol açmıştır. 1888 yılının sonlarında İngiltere Bulgaristan'a Rusçuk-Varna demiryolu hattının satın alınmasında kullanılmak üzere 46.7 milyon Frank vermeyi kararlaştırmıştır. Ülke ekonomisine doğrudan bir katkısı olamayacak bu kredi Alman ve Avusturya Bankalarından daha ciddi kredilerin gelmesine zemin hazırlamıştı. Bu kredilerin verilmesine karar verildiği esnada İngiltere ile Bulgaristan Emareti gümrük vergileri konusunda görüşmeye başlamışlar ve Ocak 1889'da bir anlaşma yapılmıştır. Takip eden birkaç ay içerisinde Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, İsviçre ve Belçika ile de benzer anlaşmalar yapılmıştır²¹.

Osmanlı Devleti Londra Sefareti vasıtasıyla Bulgar-İngiliz anlaşmasından haberdar olmuş ve konu Meclis-i Vükelâ'ya yansımıştır. 26

¹⁹ Tokay, *a.g.m.*, s. 322.

²⁰ Tokay, *a.g.m.*, s. 321.

²¹ Crampton, *a.g.e.*, s. 91.

Ocak 1890 tarihinde görüşülen bu konu, Bâb-ı Âli Hukuk Müşavirliği tarafından kaleme alınan mütalaaname üzerinden karara bağlanmıştır. Zikrolunan mütalaanameye göre öncelikle bu anlaşma bir sened-i resmiye hüviyeti taşııyordu. Zira sadece iki taraf arasındaki notalardan ibaretti ve Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Emareti üzerindeki hukuk-u hükümransini ihlal etmiyordu. Ayrıca anlaşma gereğince uygulanmakta olan %8 resm, usulüne uygun olduğundan sessiz kalınması ittifakla münasip bulunmuştu²². Dolayısıyla Osmanlı Devleti Bulgaristan Emareti'nin bu tutumuna sessiz kalmıştır.

Osmanlı egemenliği altında olan Bulgaristan Emareti, 1897 Türk-Yunan Savaşı'ndan zaferle çıkan Osmanlı Devleti'yle kısa bir süre sonra, Eylül 1897'de bir savunma anlaşması da gerçekleştirmiştir. Sofya'da tanzim edilen belge "Osmanlılar'ın İmparatoru Şevketli Sultan Abdülhamid Han Hazretleri ile fehabetlü Bulgaristan Prensi Ferdinand Hazretleri beyninde akd olunan tedafü'ü mukavelenameye zeylen beyannamedir" başlığını taşımaktadır. Sultan Abdülhamid ile Prens Ferdinand arasında yapılmış olan savunma anlaşmasına ek tutulan aşağıdaki beyanname metni de Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Emareti üzerindeki egemenliğini göstermektedir:

"Bulgaristan Emareti'nin harici politikasının metbu olduğu Devlet-i Osmaniye'nin politikasına irtibat namına nazaran Bulgaristan Emareti dahi metbu'u olan Devlet-i Osmaniye'nin kendisi için tayin ettiği ve salık olduğu harici politika hattından infikak etmemeye yani Devlet-i Osmaniye'nin ve emaretin hal ve zamanı ve menafî ve ihtiyacatı icap ve icbar ettiği vakit Devlet-i Aliyye'ye tabien bitaraf olmağı yahut Devlet-i Osmaniye fehabetlü Bulgaristan Prensi hazretlerinin resmen haberdar edileceğı üzere diğeri bir devlet ile ittifak eylediğı zaman bu ittifakı tamamiyle birkabul buna dahil olmaklığı Bulgaristan Emareti taahhüd eder. 20 / 8 Eylül 1897"

Ancak bu belgede Prens ve Osmanlı Padişahı metnin başında isimleri zikredilerek birbirine denk iki taraf gibi sunulmuştur. Belgede Bulgaristan Emareti adına Prens Ferdinand'ın ve Emaret Meclis Reisi Hariciye ve Mezhebler Nazırı sıfatıyla Stanbulof'un ve Bulgaristan Dersaadet Kapı Kapıkethüdalarının isimleri mevcuttu. Mühür olarak Bulgaristan Emareti'nin büyük mührü ile Bulgaristan Dersaadet Kapı Kapıkethüdalığının mühürleri vardı. Osmanlı Devleti tarafından hiçbir kurum ya da temsilciye ait imza ya da mühür bulunmamaktaydı²³.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV). Nr. 50-45, 5 Cemaziyelahir 1307 (26 Ocak 1890) tarihli Meclis-i Vükelâ Müzakeratı Kararı.

²³ BOA. Yıldız Perakende Hariciye (Y.PRK. HR.) Nr. 22/47.

Diğer taraftan Berlin Anlaşmasına göre milli bir ordu bulundurma hakkına sahip olan Bulgaristan Eمارeti, Osmanlı Devleti topraklarına karşı (özellikle Makedonya) güttüğü yayılcı politika sebebiyle kurulduğu günden itibaren sürekli silahlanmıştır. Avrupa ülkelerinden temin ettiği silahların önemli bir kısmı da Osmanlı Devleti'nin müsaadesiyle Türk boğazlarından geçerek Karadeniz'deki Bulgaristan Eمارeti limanlarına ulaşmıştır. Bu duruma örnek olarak 24 Şubat 1303 tarihli (7 Mart 1888) tarihli Meclis-i Vükela kararında Belçika fabrikalarından sipariş edilen ve piyade ile topçu askerine mahsus olmak üzere 60 bin kg barutun transit şekilde geçişine izin verilmişti. Bu kararda daha önce de Belçika fabrikalarından 750 ton hartucun transit şekilde geçişine izin verildiği, Belçika sefaretinden gelen iltimas üzerine zikrolunan malzemenin de Bulgaristan'da bir isyan çıkması halinde ve isyanın zuhuru gününden itibaren geçişinin men edilmesi şartıyla ilgili nezaret gözetiminde ve usulü dairesinde nakline müsaade edildiği ifade edilmişti²⁴. Anlaşıldığı üzere Osmanlı yönetimi bir isyan dönemine denk gelmemesi şartıyla cephanenin geçişine müsaade etmişti. Ancak bir isyan hareketi silah ve mühimmat temin edildikten ve bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra gerçekleşebilirdi. Bu yüzden silah ve mühimmatın tedariki sırasında ve özellikle de bu malzemenin Osmanlı karasularında bulunması esnasında böyle bir hadisenin gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir.

Bulgaristan Eمارeti ve Osmanlı Devleti arasında da çeşitli tarihlerde gümrük düzenlemeleri de yapılmıştır. Bulgaristan Eمارeti'nin zaman zaman daha fazla gümrük vergisi aldığı tespit edilmiş ve bu durum üzerine Osmanlı Devleti mütekabiliyet yoluna gitmiştir. 3 Şaban 1312 (29 Ocak 1895) tarihli Meclis-i Vükela toplantısında Bulgaristan Eمارeti'nin Osmanlı mallarından %10.5 gümrük vergisi haricinde ek vergi de almaya başladığı ve bu nedenle aynı şekilde Bulgaristan'dan Osmanlı Devleti'ne ithal olunan emtia ve eşyadan da aynı oranlarda vergi alınması hususu görüşülmüştür²⁵. Daha sonraki tarihlerde de aynı şekilde Bulgaristan'ın Osmanlı mallarına karşı uyguladığı gümrük muamelelerinden hoşnut olmayan Osmanlı Devleti Bulgaristan ile bu durumu müzakere etmek istemiş, fakat Bulgar tarafı oyalama yolunu takip etmiştir.

Diğer taraftan 1906 yılında Gümrük muamelesine dair görüşmede bulunmak üzere Bulgaristan Eمارeti'nden İstanbul'a gönderileceği beyan

---

²⁴ BOA. MV. Nr. 29/65.

²⁵ BOA. MV. 3 Şaban 1312 m. 29 Ocak 1895 Nr. 83/70.

edilen memurlar yapılan tebligata rağmen gelmemiş ve bu arada Osmanlı mahsullerinden zahire vergisi alınmaya devam edildiğinden her geçen zaman Osmanlı Devleti'nin maddi zarara uğramasına sebep olmuştur²⁶. Bu sorunun bir türlü çözülemediği yaklaşık iki yıl sonra Meclis-i Vükelâ'da konunun tekrar gündeme gelmesinden anlaşılmaktadır. 14 Ekim 1908 tarihli toplantıda, iki sene önce Bulgaristan Emareti ile imzalanan ticaret ve gümrük anlaşmasının Osmanlı ticareti üzerinde maddi ve manevi zararının devam ettiği hususu ile ilgili Rüsumat Emaneti'nin tezkiresi okunmuş ve alınması gerekli tedbirlerin tekrar Rüsumat Emaneti'nden sorulması istenmiştir²⁷.

Ayrıca Bulgaristan Emareti sadece Türkçe düzenlenmiş gümrük belgelerini kabul etmeyeceğini bildirerek, müstakil bir ülke gibi hareket etmeyi arzulamıştır. Bulgaristan Komiseri Ali Ferruh Bey'in Sadarete gönderdiği raporda, Osmanlı Gümrük İdarelerinden verilen gümrük belgelerinin sadece Türkçe olarak düzenlenmesi halinde 20 Haziran 1903 tarihinden itibaren kabul olunmayacağı yönündeki Emaret Hariciye Nazırının takririnin bulunduğunu ifade etmiştir. Ali Ferruh Bey bir nota ile gümrük belgelerinin tamamen Türkçe olarak kabul edilmesini adı geçen nezaretten talep etmiş, ancak Bulgaristan Emareti'nden gümrük belgelerinin tamamen Türkçe kabul edilemeyeceği ve buna karşılık sürenin 1 Temmuz'a kadar ertelenebileceği cevabını almıştır²⁸. Osmanlı Devleti'ne tabi bir prensliğin Osmanlı Devleti'nin resmi diliyle düzenlenmiş evrakları kabul etmemesi Bulgaristan Emareti adına önemli bir bağımsızlık göstergesidir.

Osmanlı Devleti, Bulgaristan Emareti ile Posta ve Telgraf anlaşmaları da gerçekleştirmiştir. İki tarafın yaptığı posta ve telgraf anlaşmasına göre Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında posta ve telgraf merkezleri tesisi kurulması kararı alınmıştır. Bunun üzerine Emaret Posta ve Telgraf müdürü Mösyö İstivyanoviç ile yedinci fırka komutanı General Toşef sınırda kurulacak posta ve telgraf merkezlerini belirlemek için bir gezi düzenlemişlerdir. Sonuçta biri Eğripalanka-Köstendil, diğeri Cuma-i Bala ve Dupniçe arasında iki nokta belirlemişlerdir²⁹. Daha sonra Bulgaristan

²⁶ BOA. *Yıldız Sadaret Hususi*, (Y. A. HUS.), h. 19 Muharrem 1324, m. 15 Mart 1906, Nr. 500/18.

²⁷ BOA. *MV.*, h. 18 Ramazan 1326, m. 14 Ekim 1908, Nr. 121/9.

²⁸ BOA. *Bab-ı Âli Evrak Odası Evrakı* (BEO), *Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı* (AMTZ. 04), r. 12 Haziran 1319, m. 25 Haziran 1903, Nr. 98/103.

²⁹ BOA. *BEO. AMTZ. 04*, h. 29 Rebiülevvel 1323 m. 3 Haziran 1905, Nr. 117/119, Lef 1-2.

Emareti Posta ve Telgraf genel müdürü Mösyö İstivyanoviç İstanbul'a gelmiş, yapılan görüşmelerde iki madde hariç anlaşmaya varılmıştır. Hatta bu anlaşmaya göre kelime başı ücretlendirme de Romanya'ya göre daha uygun bir fiyat belirlenmişti. Bu yüzden Romanya tarafından bir itiraz olması halinde, tabi ile metbu arasında yapılmış diğer bazı anlaşmalara kıyasla bir düzenleme olduğu şeklinde bir cevap verilebileceği yönünde bir karar alınmıştı³⁰. Böylece Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında yapılan bu posta ve telgraf anlaşmasıyla da Bulgaristan lehine bir takım indirimler yapılmıştı.

4. SONUÇ

Berlin Kongresi ile statüsü belirlenen Bulgaristan Emareti, yürürlüğe girmeyen Ayastefanos Anlaşmasında kurulması planlanan büyük Bulgaristan hayallerinden oldukça uzak olması dolayısıyla Bulgar milliyetçileri için büyük bir hayal kırıklığına sebep olmuştur. Bu sebeple Bulgaristan Emareti kurulduğu andan itibaren Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Doğu Rumeli Vilayeti ve Makedonya'yı topraklarına katma ve resmî bağımsızlık ilânı amacını gütmüştür. Osmanlı Devleti ise başta Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan tarafından ilhakı olmak üzere pek çok konuda sessiz kalmıştır. Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan tarafından ilhakı Berlin Kongresi ile oluşan sistemin delinebileceğini göstermiş diğer Balkan ülkelerini de cesaretlendirmiştir. Nitekim Yunan Devleti de Osmanlı Devleti'nden toprak koparabileceğini düşünmüş, Yunanistan'ın hezimetıyla sonuçlanan 1897 Türk-Yunan Savaşı da bu durumun bir göstergesi olmuştur.

Bulgaristan Emareti bağımsız bir ülke gibi üçüncü ülkelerle askerî siyasî ve ekonomik münasebetler tesis ettiği gibi, bizzat tabi olduğu Osmanlı Devleti ile de pek çok anlaşmalar yapmıştır. Yukarıda da zikredildiği gibi bu anlaşmaların büyük bir bölümü Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi zararı ile sonuçlanmıştır. Öyle ki dönemin Osmanlı idaresi 1885'te Doğu Rumeli'nin ilhakından kısa bir süre sonra 1888'de Belçika'dan Bulgaristan'ın satın aldığı askerî malzemenin Türk Boğazları'ndan geçişine müsaade etmekte bir sakınca görmemiştir.

---

³⁰ BOA. MV. h. 28.Rebiyülahir 1323, m. 2 Temmuz 1905, Nr. 111/61.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

a) Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.)

b) Yıldız Tasnifi

Yıldız Perakende Hariciye (Y.PRK. HR.)

Yıldız Sadaret Hususi, (Y. A. HUS.)

c) Bab-ı Âli Evrak Odası Evrakı (BEO.)

Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı (AMTZ. 04.)

II. Kaynak Eserler ve İncelemeler

Mu'âhedât Mecmu'ası, C. IV, Ceride-i Askerîye Matbaası, Dersaadet 1298.

Mu'âhedât Mecmu'ası, C. V, Ceride-i Askerîye Matbaası, Dersaadet 1298.

Crampton, R. J., *Bulgaristan Tarihi*, (Çev. Nuray Ekici) Jeopolitika Yay., İstanbul 2007, s. 70.

Aydın, Mahir, *Şarkî Rumeli Vilayeti*, TTK Yay., Ankara 1992.

Aydın, Mahir, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığı'na*, Kitabevi Yay., İstanbul 1996.

Mahmud Celaleddin, *Mirat-ı Hakikat*, (Haz. İsmet Miroğlu) Berekât Yayınevi, İstanbul 1983.

İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, TTK. Yay., Ankara 1994.

Kocacık, Faruk, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları*, C. I, İstanbul 1980.

Tokay, Gül "Osmanlı Bulgaristan İlişkileri 1878-1908" *Osmanlı*, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

EK:
Sultan Abdülhamid İle Prens Ferdinand Arasında Yapılmış Olan
Savunma Anlaşmasına Ek Beyanname

